

УДК 330.564.224

А. А. Жигір,

к. е. н., доцент кафедри економічної кібернетики і фінансів,

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ

ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

A. Zhigir,

Ph.D., Associate Professor of Economic Cybernetics and Finance Department Berdyansk State Pedagogical University

PRINCIPLES AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ENTREPRENEURSHIP ECONOMIC DEVELOPMENT

Сутність менеджменту як корисної діяльності полягає у використанні сукупності сучасних принципів, методів, засобів та форм управління підприємством з метою підвищення ефективності його роботи, збільшення прибутку, що також передбачає управління людським капіталом, яке у комплексі повинно забезпечувати досягнення поставлених цілей. Саме останні визначають концепцію розвитку підприємства та основні напрями його ділової активності, що обумовлює необхідність розробки власної економічної політики.

Формування стратегії необхідно проводити на підставі трьох взаємопов'язаних компонентів: суспільних потреб, внутрішніх можливостей виробника і ситуації, яка склалася в галузі.

Використання системного аналізу в процесі управління суттєво полегшує задачу класифікації та визначення шляхів розвитку підприємництва в єдності його складових елементів та у взаємному впливі на об'єкти зовнішнього оточення. Використання ситуаційного підходу в управлінні, згідно з яким вся організація всередині підприємства є відповіддю на різні по своїй природі види впливу ззовні, є об'єктивною необхідністю. Його центральний момент — ситуація, тобто конкретний набір обставин, що має суттєвий вплив на роботу організації за даний проміжок часу. З цього виходить визнання важливості специфічних заходів, за допомогою яких виділяються фактори, впливаючи на які можна досягнути мети.

The essence of management as a useful activity is in using a totality of modern principles, methods, means and forms of managing enterprise in order to improve its efficiency, increase profits, which also includes human resources management, which together should ensure the achievement of the goals. It is the latest which defines the concept of enterprise development and main directions of its business activity, that courses the need to develop its own economic policy,

Formation of the strategy should be carried out on the basis of three interrelated components: social needs, internal capacity of manufacturer and the situation in the industry.

The use of system analysis in management greatly simplifies the task of classifying and determining ways of developing entrepreneurship in the unity of its elements, and in mutual influence over the external environment. Using situational approach in management, according to which the entire organization within the enterprise responds to various in nature outside impacts, is an objective necessity. Its central point is a situation that is a specific set of circumstances that have a significant impact on the organization in a given period of time. From this it follows the recognition of the importance of specific measures with the help of which the factors, influenced on one can achieve the goal, are selected.

Ключові слова: підприємництво, економічний розвиток, мікрорівень, інновації, системний аналіз, екстраполяція, емерджентне середовище, стратегічний менеджмент.

Key words: enterprise, economic development, microlevel, innovations, System analysis, extrapolation, emergent environment, strategic management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Перехід до ринкових відносин обумовлює застосування методів стратегічного планування та управління для вітчизняних підприємств різної форми власності. Нинішній стан розвитку підприємництва в аграрній сфері вимагає нового підходу щодо вибору стратегії, аналізу оцінки та прогнозування змін і особливостей функціонування підприємств, тому зростає роль і значення системи управління, що розглядається як безперервний процес впливу на людей і на виробничі колективи з метою координації та організації їхньої діяльності і на цій основі отримання найкращих результатів. Ре-

зультатом підприємницької діяльності є максимальна вигода, отримана за найменших затрат. Менеджмент являє собою сукупність принципів, методів, засобів та форм управління виробництвом з метою підвищення його ефективності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Останнім часом в економічній літературі, наукових дослідженнях і публікаціях велику увагу приділяють питанням принципам та методологічним засадам економічного розвитку підприємництва. Цьому питанню присвячено

багато праць таких вчених, як Малік М.Й., Колодко Г.В., Балабанов І.Т. та інші. Однак, незважаючи на достатню кількість теоретичного матеріалу на цю тему, на практиці це питання розкрито недостатньо та потребує подальшого дослідження.

МЕТА РОБОТИ

Розкрити формування поглядів на принципи та методологічні засади економічного розвитку підприємництва та дати оцінку їх сучасного стану.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ключовим моментом сучасної системи поглядів на менеджмент є таке принципове положення, як відмова від управлінського раціоналізму класичних шкіл, який полягає у твердженні, що успіх підприємства визначається, раціональною організацією виробництва продукції, зниженням втрат, розвитком спеціалізації, тобто впливом управління на внутрішні фактори виробництва.

Замість цього, на перше місце виходить проблема гнучкості і адаптації до постійних змін зовнішнього середовища. Останнє характеризується сукупністю змінних, що знаходяться за межами підприємства і не є сферою впливу менеджменту.

Це ті підприємства та люди, які пов'язані з даним підприємством у силу цілей і задач, які стоять перед ними: постачальники, споживачі, акціонери, кредитори, конкуренти, профспілки, торговельні організації, спілки споживачів, урядові органи тощо. Існує інший ряд змінних зовнішнього середовища — соціальні фактори і умови, які прямо не впливають на оперативну діяльність підприємства, а обумовлюють стратегічно важливі рішення, які приймаються менеджментом.

Важлива роль належить економічним, політичним, правовим, соціально-культурним, технологічним, екологічним, фізико-географічним факторам і перемінним. Значення факторів зовнішнього середовища підвищуються у зв'язку з ускладненням всієї системи суспільних відносин (соціальних, економічних, політичних тощо), які складають середовище менеджменту. Саме зовнішнє оточення диктує стратегію і тактику підприємства.

Використання системного аналізу в процесі управління суттєво полегшує задачу класифікації та визначення шляхів розвитку підприємництва в єдності його складових елементів та у взаємному впливі на об'єкти зовнішнього оточення. Внутрішнє виробниче середовище фор-

мується під впливом змінюваних елементів, що мають стосунки до перетворень (виробництво продукції, послуг, використання матеріально-сировинних ресурсів, праці тощо). Не дивлячись на те, що ці фактори діють у межах підприємства (підприємства в своїй діяльності залежать від енергії, інформації та інших ресурсів, які надходять ззовні), вони не завжди знаходяться під прямим контролем менеджменту. Використання ситуаційного підходу в управлінні, згідно з яким вся організація всередині підприємства є відповіддю на різні по своїй природі види впливу ззовні, є об'єктивною необхідністю. Його центральний момент — ситуація, тобто конкретний набір обставин, що має суттєвий вплив на роботу організації за даний проміжок часу. З цього виходить визнання важливості специфічних заходів, за допомогою яких виділяються фактори, впливаючи на які можна досягнути мети [1].

Соціальна відповідальність менеджменту є одним з таких факторів. Вона полягає як зазначають деякі науковці, з одного боку, у відповідальності перед суспільством, а з іншого — перед окремими людьми, що залучені до виробництва та працюють на підприємствах різних організаційно-правових форми і власності. Роль людини як ключового виробничого фактора вимагає додаткових зусиль від менеджерів щодо створенню умов для реалізації прихованого потенціалу до саморозвитку працівників. Звідси випливає необхідність уваги до таких факторів, як організаційна культура. Різні форми демократизації управління, участь працівників у прибутках, власності, управлінні. Найважливішою характеристикою менеджменту на сучасному етапі є орієнтація на нову соціальну групу в організаціях, потужність якої ґрунтується на знанні та використанні інтелекту. Ця група має доступ до інформації та інноваційних технологій, володіє високою культурою і само організована, а тому не може бути просто трудовим фактором з-поміж інших економічних виробничих факторів. Така соціальна група в сучасному виробництві розглядається як ключовий ресурс, від ефективного використання і зміцнення інтелектуального потенціалу якого залежить розвиток підприємництва. Кожне промислове підприємство, незалежно від його розмірів і галузевої спеціалізації, можна розглядати як виробничо-економічну систему, для якої формулюються загальні закономірності і принципи розвитку.

Управлінські рішення щодо розвитку підприємства можуть прийматися на різних рівнях:

— рівень загальнонаціональної і галузевої економіки;

— регіональний рівень;

— рівень підприємства.

Прийняття управлінських рішень на перших двох рівнях мають характер побічних регуляторів розвитку підприємництва. Їхня спрямованість пов'язана з розробкою певних норм і правил, що визначають загальний вплив на сферу мотивації підприємств, установ і організацій, таких, як перерозподіл вільних економічних ресурсів, або їхнє виведення з виробництва, залучення ресурсів, що вивільнилися або надійшли з інших сфер і регіонів, шляхом створення певних ринкових механізмів.

На рівні підприємства, в задачі розвитку системи управлінських рішень можна виділити, в свою чергу, ще три рівні. Перший рівень пов'язаний з рішеннями відносно перерозподілу зусиль між функціонуванням і розвитком (рішення щодо цінностей, сфер інтересів, стратегій і кількісних показників ресурсів). Задачі другого рівня спрямовані на формування портфелю інновацій, вибір динаміки реалізації інновацій і способів активізації їх потоків. Третій рівень пов'язаний з рішеннями щодо технології реалізації нововведень і створення їх детальних проектів.

Сутність менеджменту як корисної діяльності полягає у використанні сукупності сучасних принципів, методів, засобів та форм управління підприємством з метою підвищення ефективності його роботи, збільшення прибутку, що також передбачає управління людським капіталом, яке у комплексі повинно забезпечувати досягнення поставлених цілей. Саме останні визначають концепцію розвитку підприємства та основні напрями його ділової активності, що обумовлює необхідність розробки власної економічної політики, суть якої полягає в:

— формуванні стратегічних цілей та задач;

— аналізі сильних та слабких сторін діяльності підприємства;

— оцінці існуючих і перспективних напрямів господарської діяльності;

— аналізі зовнішнього оточення і його впливу на функціонування підприємства;

— визначенні альтернативних видів виробничо-господарської діяльності;

— виборі стратегії;

— щорічному складанні бюджету підприємства, визначенні його функціональних та господарських складових.

Під поняттям "стратегічний менеджмент" ми розуміємо такий вид управління, який ґрунтується на стратегічних цілях підприємства і передбачає визначення концептуальних по-

зицій на перспективу, в залежності від пріоритетних напрямів розвитку [2].

Розвиток підприємництва в аграрній сфері, створення і функціонування агроформувань різних форм власності і організаційно-правових укладів може проходити шляхом саморозвитку або через керований розвиток. У практиці управління підприємствами широко використовується як довгострокове, так і стратегічне планування, що мають відповідати стану прямих і побічних факторів, змінюватися разом з трансформаціями, що відбуваються у внутрішньому середовищі і які безпосередньо впливають на ці зміни. В науковій літературі зазначається, системи управління проходять такі етапи розвитку:

1. Етап реактивної адаптації, коли відповідна реакція організації проявляється лише після завершення управлінських дій, а сам процес менеджменту здійснюється на основі контролю за реалізацією поставлених завдань. Управління вимагає достатньо багато часу а зміни проходять повільніше, однак керовано.

2. Етап на принципах екстраполяції, коли майбутні зміни можна передбачити на основі екстраполяційних моделей, що враховують вплив минулих тенденцій. Темпи змін з часом прискорюється, а управління має характер довгострокового планування.

3. Етап передбачення змін — управління здійснюється на основі побудови сценарію розвитку, що дає можливість врахувати зміни, які відбуваються раптово, але реакція організації має характер невизначеності.

4. Етап екстреного управління, що застосовується з метою розв'язання багатокритеріальних задач, які характеризують поведінку організації в емерджентному середовищі (така система управління застосовується при стратегічному управлінні) [3].

Довгострокова і стратегічна системи планування відрізняються тлумаченням майбутнього. Так, система довгострокового планування ґрунтується на принципах прогнозування майбутніх змін та екстраполяції минулих змін шляхом визначення історичних тенденцій розвитку підприємства. Зазвичай, при довгостроковому плануванні, керівництво організації вважає, що майбутній результат діяльності буде кращим, ніж в минулому і цю ідею покладено в обґрунтування плану. Як наслідок, цілі розвитку не мають реалістичного обґрунтування і реальні результати не збігаються з запланованими. Як правило, реальні результати нижчі за заплановані.

У системі стратегічного планування не робиться передбачення, що майбутні події повинні бути краще подій минулих та їх можна

досліджувати методами екстраполяції. Важливе місце займає аналіз перспектив розвитку підприємства, особливо щодо виявлення загроз і небезпечних тенденцій, розкриття потенційних можливостей, запобігання негативним наслідкам надзвичайних ситуацій. У стратегічному плануванні такий аналіз обов'язково має враховувати зміни позицій організації у конкурентній боротьбі.

Для того, щоб визначити термін "стратегічне управління", звернемося до аналізу поведінки комерційних і некомерційних підприємств. Ці підприємства демонструють різні стилі поведінки, але основними є два: прирістний і підприємницький.

Прирістний стиль поведінки підприємства характеризує метод постановки цілей "від досягнутого"; він спрямований на максимізацію відхилень від традиційної поведінки як в самому підприємстві, так і у взаємовідносинах з оточуючим середовищем. Підприємства, які використовують цей стиль поведінки, прагнуть до уникнення змін, їх обмеження та мінімізації. При прирістній поведінці дії приймаються в тому випадку, якщо необхідність стає неминучою. Пошук альтернативних рішень здійснюється методом ітерації, коли приймається перше рішення, що задовольняє встановлені критерії. Таку поведінку використовують більшість комерційних підприємств, які успішно працюють впродовж тривалого часу та всі некомерційні підприємства в галузі освіти, охорони здоров'я, релігії тощо. Значна кількість підприємств і організацій, керівництво яких використовують дані методи стратегічного управління, прагнуть до підвищення економічної ефективності комерційної діяльності (якщо має місце) та впроваджують заходи щодо раціонального використання ресурсів (енергоощадні технології, підтримка родючості ґрунтів тощо), інша група підприємств і організацій схильні до бюрократизації, відсутність комерційної складової в їхній діяльності породжує прагнення до збереження свого поточного стану і не спонукає до подальшого розвитку [4].

Підприємства, в діяльності яких відсутня комерційна складова (неприбуткові організації, обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи), використовують цей стиль у стратегічному плануванні лише на початкових етапах свого розвитку з метою визначення основних задач, формування організаційної структури та розв'язання інших стратегій розвитку. Наступні етапи вони проходять вже з використанням стратегій прирістного характеру. Підприємницьку поведінку частіше використовують

приватні комерційні підприємства, ефективність діяльності яких прямо пов'язана з ринковими змінами. Приватні комерційні підприємства і одноосібні господарства ведуть комерційний пошук можливостей подальшого росту також за рахунок цих змін.

Підприємства, які використовують різні стилі поведінки, суттєво відрізняються за своїми характеристиками. Наприклад, підприємство, яке використовує прирістний стиль поведінки, бачить свою мету в підвищенні прибутковості, його організаційна структура порівняно стабільна, робота ведеться відповідно до ходу технологічного процесу, економія на масштабах виробництва вважається головним фактором ефективної діяльності, управлінські рішення являють собою реакцію підприємства на проблеми, які виникають.

Стратегічне управління розвитком підприємницької діяльності базується на принципах підтримки стабільних взаємостосунків з зовнішнім середовищем, дотримання яких дає йому можливість досягати поставлених цілей. Однак ці принципи мають відповідати внутрішнім можливостям підприємства. Для досягнення цілей підприємства використовується його наявний потенціал, але для планування розвитку і виробництва кожного окремого виду продукції чи послуг слід використовувати потенціал управління, що вже випробовувався менеджерами і за допомогою якого були досягнуті позитивні економічні результати. Це означає, що продукція підприємства, яка створена на базі нових перспективних технологій, має відмінні особливості і буде користуватися попитом на ринку [4].

Для підприємства це означає наявність здатності своєчасно виявляти зміни, а також керувати відповідними стратегічними діями, які передбачають наявність матеріальних можливостей для розробки, випробування і впровадження нових товарів, послуг та технологій. Потенціал підприємства та стратегічні можливості визначаються якістю підготовки персоналу.

Для промислово розвинутих країн в сучасних умовах характерна ситуація, коли розвиток зовнішнього середовища неможливо передбачити, а темпи і радикальність змін перевищують можливість організації у формуванні системи управління, ґрунтуючись при цьому на методах стратегічного менеджменту.

За умов, які склалися, організація повинна розглядатися як другорядний об'єкт стратегічного аналізу. За своєю сутністю, стратегія є набором правил, якими керуються організації під час прийняття управлінських рішень. Разом з тим, стратегію можна розглядати як загаль-

Рис. 1. Основні етапи управління економічним розвитком підприємства

ний комплексний план, який призначений для того, щоб забезпечити досягнення господарських цілей організації.

Відмінними рисами стратегії є:

1. Вибір загальних напрямків руху, які забезпечать зростання потенціалу і зміцнення позицій підприємства.

2. Розробка стратегічних проектів методом пошуку.

3. Використання узагальненої інформації про різні альтернативи.

4. Вибір орієнтирів як найвищого рівня прийняття рішень.

5. Взаємозамінність стратегій і орієнтирів.

Стратегія включає такі елементи:

1. Місія підприємства.

2. Визначення існуючих можливостей та потенційних зовнішніх погроз.

3. Діяльність конкурентів.

4. Аналіз внутрішніх і зовнішніх обмежень, які мають вплив на вибір стратегії.

5. Мета, тобто бажаний етап розвитку; задачі, тобто шляхи реалізації мети.

6. Курс дій і програми розвитку підрозділів.

7. Необхідні ресурси та джерела їх фінансування.

8. Ситуаційні плани, які враховують імовірність зміни зовнішнього середовища та характеризують відповідні варіанти, реакцію на них, враховуючи оцінку додаткових втрат, пов'язаних з переходом на запасні варіанти.

9. Виражені в фінансових термінах найбільш загальні позиції стратегічного плану (з метою здійснення контролю за ходом реалізації стратегії): прибутки, витрати, обсяги виробництва та збуту тощо.

Аналіз процесу управління розвитком виявляє зміст та взаємозв'язок основних його етапів (рис. 1).

Система стратегічного менеджменту передбачає:

— виділення ресурсів підприємства під стратегічні цілі, незалежно від фактично існуючої структури управління виробничо-господарською діяльністю;

— створення центрів керівництва кожною стратегічною метою;

— оцінку та стимулювання виробничих підрозділів та їх керівників відповідно до ступеня досягнення стратегічних цілей.

Світовий досвід стратегічного управління свідчить про різноманітність стратегій [5]. Вони можуть бути зведені до наступних основних груп:

1. Концентрація виробництва, що полягає у збільшенні випуску традиційної для даного виробництва продукції за рахунок розширення виробничих потужностей.

2. Вихід на нові ринки, в сенсі пошуку нових сегментів та регіонів, що виказують попит на продукцію підприємства.

3. Розвиток та удосконалення продукту.

4. Інновації у технології виробництва, які базуються на наукових дослідженнях.

5. Інтеграція незалежних господарських одиниць.

6. Дезінтеграція — роз'єднання на окремі незалежних суб'єкти ринку.

7. Створення підрозділів, і використання в них ризик-менеджменту [6].

8. Концентрація та диверсифікація виробництва за рахунок збільшення асортименту та випуску нових, не традиційних для даного виробництва товарів.

9. Скорочення витрат підприємства, економія ресурсів.

10. Самоліквідація підприємства.

Розглянемо типи економічних стратегій розвитку підприємництва за параметрами, які покладені до їх основи.

1. Масштабність стратегії. Для великотоварних виробництв характерним є існування загально організаційної стратегії. Вона реалізується у довгострокових цілях розвитку підприємництва, а також програмні стратегії, спрямовані на досягнення конкретних задач. Це стратегія більш низького рівня відносно до загальноорганізаційних стратегій.

2. Якісний параметр, який визначає характер стратегії. Цей параметр визначається загальною стратегією підприємства, а також залежить від стилю керівництва, особливостей організаційної структури досвіду і кваліфікації її розробників і виконавців. Відповідно до нього, стратегія може бути пасивною, агресивною чи очікувальною.

3. Стратегії можуть бути класифіковані за своїм функціональним напрямом. Науковцями виділяються ринкові, фінансові і маркетингові стратегії, які пов'язані з ринковими перетвореннями, а також науково-дослідні стратегії, стратегії організаційного розвитку та інші.

Формування стратегії необхідно проводити на підставі трьох взаємопов'язаних компонентів: суспільних потреб, внутрішніх можливостей виробника і ситуації, яка склалася в галузі. Перший компонент має бути вихідним пунктом щодо розробки стратегії з урахуванням наявних ресурсів товаровиробника. Отже, внутрішні можливості є лімітуючим фактором в даній тріаді. Кінцевим продуктом стратегічного управління є формування фінансово-матеріальних, сировинних і людських ресурсів, інформації, обсягів виробництва і послуг тощо. Іншим продуктом стратегічного управління підприємством є формування його організаційної структури та структура ефективного керівництва [7].

Управління інноваціями також входить до задач стратегічного планування з урахуванням ситуації на ринках як товарів і послуг, що виробляються на підприємстві, так і інноваційних товарів, що підприємство планує придбати і тенденції розвитку науково-технічного прогресу та виробництва і розподілу виробничих факторів. Провідні корпорації розвинутих країн

використовують подвійні структури для організації управління процесом нововведень. Управлінські рішення завжди пов'язані з необхідністю впливу на об'єкт управління з метою приведення його до бажаного стану і, оскільки це потребує витрат часу, то можна із впевненістю говорити про процес прийняття рішень. Отже, проблема стратегічного планування і впровадження інновацій пов'язана із наявністю факторів, що впливають на нинішню і впливатимуть на майбутню діяльність підприємства.

Проблемна ситуація, що характеризує проблему, її виявлення і конкретизація є відправним моментом для постановки задач щодо прийняття стратегічних управлінських рішень. Після з'ясування проблемної ситуації, приймається рішення, яке має на неї прямий вплив і приводить систему до стану, який відповідає заданому.

Визначення проблемної ситуації дає уявлення про фактори, які необхідно ретельно проаналізувати і розглянути при її вирішенні. Насамперед, необхідно встановити, є вони внутрішніми чи зовнішніми відносно підприємства, оскільки можливості впливу на ці дві групи факторів різні.

До внутрішніх факторів, які в більшості залежать від самого підприємства, відносять: цілі і стратегію розвитку, стан портфеля замовлень, структуру виробництва і управління, фінансові і трудові ресурси, обсяг і якість робіт, у тому числі науково-дослідні та конструкторські роботи (НДКР) тощо. Вони формують підприємство як систему, взаємозв'язок і взаємодія елементів якої забезпечує досягнення поставлених цілей. Тому одночасна зміна кількох факторів викликає необхідність прийняття додаткових рішень щодо стабілізації системи. Зовнішні фактори значно менше піддаються управлінському впливу організації і, до того ж, сучасних умовах зовнішнє середовище характеризується невизначеністю. Це, в свою чергу, ускладнює прийняття управлінських рішень.

Для аграрної сфери важливими чинниками зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування є природний і екологічний потенціал. Стратегічний менеджмент екологічного розвитку підприємства повинен бути націлений, насамперед, на скорочення понаднормативного споживання і його повну ліквідацію. Цілі як екологічного, так і соціального розвитку без зв'язку з цілями економічного розвитку можуть бути взаємосуперечливі через невизначеність пріоритетів. Разом з цим, ця невизначеність і зовнішній антагонізм носять скоріше теоретичний, ніж практичний характер, що

обумовлено відсутністю інформації про їх спільний вплив.

Сільськогосподарські підприємства, що до сьогоднішнього дня звикли функціонувати в умовах безоплатного використання природно-ресурсного потенціалу, і зараз намагаються вивести екологічні витрати за межі внутрішньогосподарських. Але із введенням принципу платності природокористування, який носить обов'язковий характер для всіх підприємств-природокористувачів, незалежно від форм власності, ситуація кардинально змінюється.

ВИСНОВКИ

Стратегічне управління вийшло еволюційним шляхом із стратегічного планування, яке складає його суттєву основу. Воно викликає все більший інтерес у підприємств, які стикаються з труднощами при реалізації принципово нових стратегій.

Розвиток підприємництва характеризується прагненням до майбутніх позитивних змін, додаткових вигод, передбаченням небезпек та іновативністю. Керівництвом підприємств здійснюється пошук управлінських рішень, спрямованих на отримання гарантованих і оптимальних прибутків.

Взаємозв'язок елементів виробничого процесу зумовлює повне припинення виробництва або скорочення випуску у випадку повної або часткової заборони застосування будь-то одного чи всіх факторів виробництва. Це означає, що обмеження застосування того чи іншого фактору виробництва нижче критичного порогу доходності призведе до збитків, якщо тільки не будуть вжиті заходи, спрямовані на підвищення рівня доходності.

Скорочення пропозиції того чи іншого виду сировини (матеріалу) призводить до підвищення його ринкової ціни. В цих умовах кожне підприємство повинно для себе вирішити, що допоможе уникнути збитків при досягненні цілей підприємства: підвищення ціни на продукцію чи скорочення виробництва, і чи не слід шукати оптимальне рішення між цими крайніми альтернативами.

Подорожчання виробничих ресурсів у результаті здійснення заходів екологічної політики, що негативно вплине на досягнення цілей підприємства, не буде відрізнятися від зростання цін з інших причин. Однак подібне втручання в ринковий механізм має за мету охорону довкілля; воно спрямоване лише на усунення недоліків цього механізму.

Література:

1. Иванов Г.П. Антикризисное управление: от банкротства — к финансовому оздоровлению / Г.П. Иванов. — М.: Закон и право, ЮНИТИ, 2006. — 135 с.
2. Экономический словарь [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://business.polbu.ru/economy>
3. Колодко Г.В. Глобализация, трансформация, кризис — что дальше? / Г.В. Колодко. — М.: Магистр, 2011. — 176 с.
4. Крамон Таубадель Ш. Сільське господарство України: криза та відновлення / Ш. фон Крамон-Таубадель, С. Дем'яненко, А. Кун. — К.: Гарант-Сервіс, 2004. — 207 с.
5. Економіка зарубіжних країн: навчальний посібник / за ред. Ю.Г. Козака, В.В. Ковальського, К.І. Ржепішевського. — К.: ЦУП, 2003. — 352 с.
6. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент. / И.Т. Балабанов. — М.: Финансы и статистика, 1996. — 192 с.
7. Стратегія розвитку аграрного сектора економіки (на період до 2020 року) / З внесеними змінами і доповненнями НААН. — Київ, 2012. — 18 с.

References:

1. Ivanov, G.P. (2006), Antikrizisnoe upravlenie: ot bankrotstva — k finansovomu ozdorovleniju [Anticrisis management: from bankruptcy to the financial recovery], Zakon i pravo, Moscow, Russia.
 2. PolBu.Ru (2015), "Economic Dictionary" available at: <http://business.polbu.ru/economy> (Accessed 15 September 2015).
 3. Kolodko, G.V. (2011), Globalizacija, transformacija, krizis — chto dal'she? [Globalization, transformation, crisis - What Next?], Magistr, Moscow, Russia.
 4. Kramon Taubadel', Sh. (2004), Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy: kryza ta vidnovlennia [Agriculture of Ukraine: Crisis and Recovery], Harant-Servis, Kyiv, Ukraine.
 5. Kozak, Yu.H. Koval's'kyj, V.V. and Rzhepishev's'kyj, K.I. (2003), Ekonomika zarubizhnykh krain [Economy of foreign countries], TsUP, Kyiv, Ukraine.
 6. Balabanov, I.T. (1996), Risk-menedzhment [Risk management], Finansy i statistika, Moscow, Russia.
 7. NAAN (2012), Stratehiia rozvytku ahrarnoho sektora ekonomiky (na period do 2020 roku) [The development strategy of the agricultural sector (until 2020)], NAAN, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 05.10.2015 р.*